

POET PALIKTI P DSAKAI

EULOGIJA VAITKUI IR AIS UI

Pratarami. — 1973 buvo lietuvi grožinės literatūros gedulo metai. Tada mes netekome dviejų itin ryškių lietuviškojo rašto asmenybių — poeto kan. Mykolo Vaitkaus ir poeto dr. Jono Aisio. Vaitkaus amžino poilsio kauburėlis supiltas Putname, Conn., o Aisio — Washingtono, D.C.

Vaitkus ir Aistis — gal mažiau skirtingieji ieškojimų ir kūrinių siekimai, bet neabejotinai dviejų skirtingų kartų, kitokių lygių ir kitokių laiko sąvartų rašytojai. « Atskirumo » sienų užtvėrė beveik dvidešimties metų tarpas, kuris poetą Joną Aistį skiria nuo poeto Mykolo Vaitkaus. Pastarasis savo kūrinių kelią pradėjo nelaisvėje, jis ir paskutinį žingsnį žengė išblokuotas svetimas šalis, kai lietuvių tautavilaisidrių priespaudos ir naikinimo sutemose.

Jonas Aistis yra nepriklausomos Lietuvos augintinis, aukštųjų mokslų gilinasis ir daktaro laipsnį sigijęs Prancūzijoje, o savo gyvenimą baigęs toje pačioje mūsų nedalioje. Deja, jaunesnysis Aistis beveik drauge su vyresniuoju Vaitkumi išjo į tarybų, kurios mes nepažįstame, ir turėtų niekad nepažįstame pažinti šioje žemėje gyvendami.

Du skaudūs praradimai, nubėgęs vienas paskui kitą, stiprokai sujaudino ir sukurtą lietuvių išievių bendruomenę. Bet ar tiek, kiek mirę poetai buvo nusipelnę, ar tiek, kiek būtų buvę galima laukti? Išbarstyti, išmėtyti mažomis saulėmis, gana dažnu atveju nerand bendro žodžio ir pagarbos vienas kitam, mes, išgirdę apie dviejų poetų netekimą, šiek tiek apstulbome, šen bei ten pabrėmėme vieną kitą lyrinę nekrologą, o po to ir vilnugrimzdome kasdienybės klaidžias prietemas, tarsi mūsų gyvenimas nėra niekas, nebūtinai pasidaręs varganesnis ir skurdesnis. Gal tai ir natūralu, gal tai ir neišvengiama, bet vargutai yra paguodžianti srovė, kuri mus pasukubomis neša savęs pačių užmarštin.

Na, ir ten, Tvyne, kurios garbei ir šlovei poetai Vaitkus ir Aistis gyveno ir kūrė, kuri darbai net ir šiame košmario amžiuje neliks be atgarsio lietuvių tautos kultūros istorijoje, kiek man teko pastebėti, mirimo pagąta buvo paminti tik skurdžiomis kronikomis

žinel mis, bet ir tai, berods, nevisliose lietuvi kalba spausdina-
muose laikrašiuose bei žurnaluose. O tai garsiau už Jerikono
d das demaskuoja beg diškai imperialistin rus priespaud ir
pa i lietuvi bej giškum savame krašte.

Tai tokioje dusinanioje atmosferoje, tokiose r siose v j
pagair se stovi mir poetai Mykolas Vaitkus ir Jonas Aistis, stovi
dvi kolonos, laukian ios Laiko teis j sprendimo. Kad jie mir
svetingoje Amerikoje, kad tik dalel j darb pasieks ši dien
Lietuv , t žiauri ir neteisingumo kupin tikrov geriausiai išsako
Vydas : « Lietuviai dar niekad netur jo galimybi visas intelek-
tualines j gas sutelkti savo gimtojoje žem je ».

Mykolas Vaitkus

*Tylu tylu... Pusiaunaktis art ja. Baigiu skaityt.
Užskleisiu miel knyg ir, gali b ti, daugiau
nebesklaidysiu jos niekuomet... Taip, niekuomet
šioj žem j... (Myk. Vaitkus, Nuošaliu taku,
57 psl.)*

Nors labai sunku tik ti, bet M. Vaitkaus skaityta knyga jau
užskleista. Ir niekuomet jinai jau nebus jo paties skaitoma šioje
žem je. Tad nors mes atsigr žkime jo veid ir jo paliktas knygas.

Poetas kan. Mykolas Vaitkus (1887-1973) buvo maždaug vidu-
tinio gio vyras, dailaus ir proporcingo k no sud jimo, lieknas ir
grakštus. Jo veidas buvo giedras ir dvasingas, žvilgsnis tiesaus
atviraširdžio žmogaus. Toks išliko jis vis ilg amži .

Buvau j aplank s šv. Kazimiero draugijos namuose, Kaune,
kur jis gyveno, bet iš to apsilankymo atmintyje teliko tik vargas
vaizdas: didelio, gana kukliai apibaldinto kambario tamsioje ker-
t je stov jo didel ir gausiai sulapojusi palm ; toks pat švelnus,
svetingas, tuomet dar jaunyste švytintis, buvo ir tos palm s šei-
mininkas. Be to, buvau j sutik s teatruose ir kituose viešo po-
b džio su jimuose, bet iš art liau pažinau tik aktori Kubertavi
vi i pastog je, taip pat Kaune.

Vaitkus buvo elegantiškas, išdailinto elgesio, itin daili ma-
nier , vienoki ir kitoki pokalbi meistras, šarvuotas erudicija,
žarstantis lakius posakius ir komplimentus. Ir visas tas Vaitkaus
aristokratiškumas buvo nat ralus, neišmoktas, gimtas. Kur nors
lind s kamp , su atsid jimu j steb jau, s miausi gyvenimo pa-
tirties ir stipryb s iš jo kalb ir elgesio. Galima sakyti, tuo po-
ži riu jis vienas buvo atskira ir gerai suorganizuota mokykla.
Ta iau Kubertavi iuose su manimi jis b davo sant rus ir v sus,

kartais pasistengdavo ir visai man s nematyti. Nujau iau tos «dramos » priežast , ir tas kurst dar didesn mano susidom jim tuo žmogumi. Ilgainiui atšiaurumas pradingo, atsirado dvasin šiluma ir bi iulyst . Ir tai man spindi kaip varginan ioje kelion je atrasta vandens verden , kaip lemties dovana.

Poeto kan. Myk. Vaitkaus k rybos ir darb barai yra itin plat s, vair s, siauro pob džio rašte tiesiog neapr piami. Pats kan. Mykolas save laik lyriku, betgi jis yra suk r s dramos ir beletristikos veikal , pasireišk kaip satyrikas ir geras vert jas, šauni ir spalving atsiminim rašytojas, buvo aukšt j mokykl kapelionas ir Kunig seminarijos profesorius, šv. Kazimiero draugijos reikal ved jas bei leidini redaktorius, tais s kalb ir išleisdin s daugiau negu 300 knyg , o, prel. Ad. Jakštui-Dambrauskui mirus, ir tos draugijos pirmininkas, buvo vairi organizacij narys ir garb s narys, Maltos ordino riteris ir kita.

Iš tikro, M. Vaitkaus kartoje nesurinksime t kstan i lietuvi , kurie savo tautai b t tiek daug dirb , dirb s žiningai, kukliai, be trimit ir b gn dund jimo, skelbian io «visam pasauliui» apie t darb reikšm ir didyb . Tik d l to man vis knieti širdyje, kad jis iš jo Anapus, taip ir nesulauk s kruopštesnio ir vispusiškesnio savo k rybos ir gausi darb vertinimo.

Laikas yra itin reikšmingas veiksny s M. Vaitkaus poetin je k ryboje. Viešumoje jo vardas pasirod 1906 m., tuoj po to, kai buvo panaikintas lietuvi spaudos draudimas. Ir iš karto jo poetini bandym savaimingumas atkreip save literat ros žmoni ir visuomen s d mes . M. Vaitkus atsiskyr nuo romantik , nesuklupo Maironio šeš lyje, prad jo dainuoti apie Amžin j grož , apie šviesius krislus ir nušvitusi dulk . Tai iau sakmiai akcentuojaju laik , kuriame Mykolo Vaitkaus lyra prad jo skamb ti. Tai buvo metas, kada viešpatavo Maironis. Ir, štai, dar reikšmingesn aplinkyb — tai buvo metas, kada m s bendrin kalba, o tuo labiau poezijos kalba dar tebebuvo k dikio lopšelyje. Pavyzdžiai, iš kuri gal tume pasimokyti, tesudar tik menk saujel , o ir savo grožin s literat ros ugdymo horizontai, carini rus vis tebetrukdomi ir tebetemdomi, dar nebuvo didele viltimi nutvisk . Aplamai to meto lietuvi kalba, pab gusi iš diduomen s dvar , užguita ir apšmeižta, gaiviai ruseno tik žaliajame sodžiuje uždaryta. Kiekvienam to laiko pradedan iam rašytojui reik jo ieškoti ir surasti ne tik savo k rybin *Ego*, reik jo jungtis bendrin s kalbos ugdym , poetin s kalbos k rim bei puosel jim , papras iausiai — reik jo tos kalbos mokytis !

N dien, kai poeto Mykolo Vaitkaus poetin k ryb galime pažvelgti beveik iš 70 met perspektyvos —gal nesunku bus tarti, kad lietuvi poezijos raidai jo darbai yra didžiai reikšmingi. Didžiai reikšmingi estetizmo kryptimi, tuo skaidriu autoriaus tik jimu

Amžin j grož , nuopelningi ii kalbiniu požiu. Taip jau yra, kalbos grynumu, taisyklingumu ir vaiskumu jis yra pralenk s net vis b r nepriklausomyb s laikotarpyje augusi ir brendusi poet .

Mykolo Vaitkaus poezija skaitan ioje visuomen je nebuvo labai populiari. ia tur b t bus kaltas ir gana l tas tos poezijos brendimas, ir pakel je sutikti k rybiniai sunkumai, ir paties Poeto nesir pinimas reklama, ir gal stoka ger , žvalgi ir ištikim draug . Vien met buvo net gandai pasklid , kad prof. Vincas Mykolaitis-Putinas neraš s *Literat ros etiud* t sinio tik d l to, kad negal s neigiamai prabilti apie Myk. Vaitkaus lyrik , kur gerbi s ir myl s kaip draug ir tauri asmenyb ... Kiek tuose ganduose buvo tiesos — šiandien jau nelengva sužinoti. Viena tik yra pakankamai aišku — niekam n ra lengva savo poezijos didvyr atrasti ir išugdyti. Kai atsigr žti išgyvent laik , kai perb gi akimi usni ir varpu i priž lusius dirvonus bei pl šinius, kuriuose poetas M. Vaitkus prad jo darbuotis, gan greit pamatai jo k rybinio darbo ištakas, ap iuopi jo k rybini ieškojim versmes, regi jo l t , bet valing ir tvirt žingsn poezijos meno aukštumas.

Nepriklausomyb s laikotarpyje kan. Mykolas Vaitkus buvo apkrautas sunkiai bepakeliama darb našta. Tame laikotarpyje jis teisleidino tik du savo lyrikos rinkinius —*Liepsneles* (1921 m. jas negailestingai sukapojo E. Radzikauskas-L. Gira, anks iau entuziastingai giedoj s apie M. Vaitkaus lyrik) ir *Nušvitusi dulk* (1933 m.). Ta iau, vai iulaitiškai tariant, « kol jis buvo gyvas, nuo lyros piršt nenu m ». Pab g liškoje nedalioje pasirod net šeši Vaitkaus poezijos rinkiniai. ia tuos rinkinius ir išvardinsiu : *Vienatv je*, 1952 m.; *Aukso ruduo*, 1955 m.; *Nuošaliu taku*, 1956 m.; *Alfa ir Omega*, 1963 m. ; *Šerkšno sidabras*, 1965 m. Šeštasis ir paskutinytis rinkinys, išleistas 1966 m., pavadintas *Dienoraš tu*, apr pia 1946 m. eil raš ius (iš viso tuos rinkinius sud ta 1934-1954 m., t.y. dvidešimties met , eil raš iai). O kur dar 1954-1973 m. jo poetin k ryba ? Atrodo, nemenk pluošt eil raš i jis suk r neramiomis ir netikromis dienomis Vokietijoje, nemenk ir « Taikos sl nio » vienatv je. Net ir gilioje senatv je jo lyra nebuvo nustojus i skamb ti.

Mano nuomone, kan. Mykolo Vaitkaus poetinis gis aukšt stipriai pašoko tik emigracijoje. Šešiose poezijos knygosė vaiskiomis spalvomis atsiskleid jo k rybinga siela, per ilg lesn laik

veikusi eib poetinio darbo ieškojim ir sunkum , suskamb jusi jo davsios savaimingumu, giedra, ilgesiu, li desiu, tik jimu ir kan ia, vedusi mus spalv ir kontrast kupin žmogaus lemt . Tie jo šeši lyrikos rinkiniai —tai aruodas lobio, tebelauki s objektyvaus tyrin tojo, kuris išnešt t lob saul s švies . Nenor - damas, kad mano žodžiai nuskamb t kaip nuoga ir nieku nepagr sta panegirika, pacituosiu vien Mykolo Vaitkaus eil rašt , tik damas, kad jis bus paveikus mano teigim stiprintojas. Tik sijauskite to eil raš io minties skaidrum , kalbos muzik ir formos grakštum .

DU DRAUGAI

Griaud perk nai, žaibai tvask jo;

Sieloje d ko audra;

Kruvinas gaisras verž s pav juj...

O tu šypsojai, o tu tyl jai,

Kaip abejinga aušra...

Pra ž v jai; liko griuv siai;

Tvylo kr tin j sausra.

Žaizdos — kaip anglis jau apibl s ...

Rymau pavarg s, vienas, nors dviese —

Aš ir šaltoji aušra...

Eiki šen, drauge ! Suglaud galvas,

Lauksim širdim atvira,

Kad, saulei tekant, nušvist kalvos,

Ir sužvilgt pabud spalvos,

Krikštolo giesme tyra...

Rymau nutil s ... Bl sta žarijos.

Gr žta kr tin n giedra...

Mirga svajoni dausin s gijos.

Rož s liepsnoja. Skamba lelijos.

Varva žem i gais aušra...

Tuo ir baigsiu tas kelias pastraip les apie Mykolo Vaitkaus poetin k ryb . Baigiamoji pastaba gal t b ti ir tokia : kiekvieno poeto k ryboje yra s kmi ir nes kmi . Skaitytas eil raštis, vaizgantiškai tariant, yra deiman iukas lietuvi lyrikoje. Ir jis n ra vienintelis šešiose emigracin se poeto knygoose — toki eil raš i susidaryt daili rinktin .

Žmogus kartais gali b ti laimingas nelaim je ir nelaimingas laim s akimirkose. Toks kuriozas, berods, yra ištik s ir dramaturg Mykol Vaitk . Jis buvo pirmasis Valstyb s teatro laureatas

dramos veikal konkurse, su savo *Žvaigždės dukterim* laimėjus pirmą premiją. Teatras jo galvą padabino laurais, bet premijuoto veikalo *Žvaigždės dukters* scenė neklaidinga. Tai buvo ne tik skaudi skriauda dramatos autoriui, bet ir savotiška mįslė, kurios Poetas net ir savo atsiminimuose iki galo neatmezgė.

Gal aš klystu, bet man vaidenasi, kad ano meto mįslė Dramatos teatras, daugiausia vertėsis išbandyta klasika, būtinai ir saloniškas pjesas, dar nebuvo pajėgus veikti Vydno scenos veikal (visi to meto mįslėms būvo nesmingi), pabėgęs jis ir Vaitkaus dramatos poetiškumo ir simbolizmo.

Patyręs tokias nesėkmes, dramaturgas M. Vaitkus atvėrė dramaturgijos meno su didesniu atsidėjimu nepuoselį. Be *Žvaigždės dukters*, jis dar yra sukūręs du scenos veikalus — *Mūsų Vilnius* 1930 m., *Žaibas ir mergaitė* 1936 m. Fantastika, idėjomis, drisiu poetiniu polkiu ir dramine sranga išskirtina *Žvaigždės dukterė*, o taip pat *Žaibas ir mergaitė*.

Mykolo Vaitkaus beletristini darbai vainikas (o ir tai jis paskelbė šešias knygas), kaip man atrodo, yra biblinis *Tvanas*. Tame veikale autorius pasireiškė kaip stiprus ir mantrus tapytojas bataistas — jo sukurtos masinės veikalo scenos yra didingi paveikslai, spalvingos ir gyvastingumu alsuojanios drobės.

Tačiau šiam Vaitkaus kūriniui nestinga ir kit meninių dorybių — jame nesunkiai pajuntamas gilus sijautimas biblinės tragedijos, veiklų charakteriai tapomi taupiom, bet ryškiai spalvomis (pagrindinis veiklų Aninotė savo moteriškomis silpnėmis atskamba net mūsų dienas, gal net ir Vaitkaus biografiją), veikalo pasakojimas sklandus ir intriguojantis, kalba turtinga, išdailinta, stilinga. *Tvanas* yra išverstas anglų kalba, kiek teko pastebėti, ir anoje pusėje mūsų namų slenksio susilaukęs palanki ir teigiamai vertinamas.

Tvan dar būtų galima vadinti gerai apdorota medžiaga didingam bibliniam filmui. Žydas autorius tokios garbės būtų tikrai sulaukęs. Mes esame neturtingi, neišmokome nusiliedinti auksinio veršio; ia tur būtų ir daugelio mūsų nesėkmės pradžia. Žydai, nors Mozė juos už tai bar, iki šiol drisiu ir organizuotai aukso žaidžia — sėdėdami ant to savo Aukso veršio, jie joja daugelė aren, ypač šio meto Amerikoje. Mes, deju, auksinis galybės neturjome ir tur būtų niekad neturime. Veikiausiai dėl to ir M. Vaitkaus *Tvanas* nepasiekė žydrijojo ekrano, kur jis būtų galėjęs suspindėti kaip nuostabi pasaka.

Myk. Vaitkaus atsiminimai, kuri jis paskelbė didžiai gausiu pluoštu (9 knygos, Nidos išleistos Londone, Anglijoje), susilauk

didelio pasisekimo visuomenėje. Juose, matyt, buvo žvelgta ir menini vertybi, nes Lietuvi rašytoj draugija 1968 m. už atsiminimus kan. Mykolui Vaitkui yra paskyrusi savo metin literat ros premij .

Tuo tarpu, iš nuošalesnio kampo tuos Vaitkaus darbus žvelgiant, gal nesunku būtų sutarti, jog tai yra domi, gausi ir vertinga medžiaga mūsų visuomenės ir kult ros istorijai. Ir pats Mykolas Vaitkus, atsiminimus rašydamas, vis pirma tik š uždavin tur jo prieš akis. Be abejon s, n ra bloga, kad tuose jo darbuose buvo atrasta ir kitoki verting radini — sviestas duonos juk negadina !

Ir poetin je k ryboje, ir atsiminimuose kan. Myk. Vaitkus save ir kit žmog ži ri, kaip švies krisl , kaip nušvitusi dulk . Visuose jo darbuose ž ri tauri humaniška siela. Tad gal t kilti kad ir toks klausimas: kas takoj o, kas kv p t jo kiln žmoniškum ? Vis pirma tur b t tai Kristaus žmones atnešta artimo meil . Galimas dalykas, kad j bus paveik Levo Tolstojaus ir kit humanist raštai. Tik man rodosi, kad Mykolas Vaitkus toks gim , toks gyveno, toks ir mir — tas žmoniškumas buvo su prigimtimi atsinešta jo asmenin nuosavyb , jo dvasios taurumas.

Savo atsiminimuose kan. Mykolas Vaitkus palie ia daugel dalyk — samprotavim , vyki ir žmoni . Iš jo nutapyt portret bene geriausi bus *Keturi ganytojai*. Kiti asmenys pasireiškia tik viename kitame susitikime su autoriumi, tai tik j paveiksl apmatai, tik vienas kitas ryškus b do bruožas, viena kita charakteristika, bet vis su geru jausmu ir meile d stoma (gal daugiau ironijos skirta tik L. Girai).

Atsiminimuose nestinga ir autobiografini pasisakym — išryšk ja ia ir Mykolas Vaitkus žmogus. Pavyzdžiui, ar daug kas žino, kad jis m go chiromantij ? Nors pats iš to savo polinkio šaip si, bet atkištus delnus mielai studijuodavo ir, kaip jis pats sak , raganaudavo ...

Šviesus, bes lygiškai prielankus žvilgsnis žmog , mano išmanymu, nevisuomet b na tiesa ir doryb . Tuo poži riu ir kan. Mykolo Vaitkaus atsiminimuose yra silpnybi , žinoma, jeigu bus leista tuos jo pagražinimus silpnyb mis vadinti. Kita vertus, ne visk žmogus gali žinoti ir atsiminti. Aplamai rašytojas Vaitkus sutikt žmoni apib dinimuose yra žvalgus, atsargus ir taiklus, betgi buvo ir toki « atsiv rim », kuri jis nežinojo. Štai, mažyt iliustracija : kai perskai iau velionio atsiminimus apie Sofij Ky-mantait - iurlionien , jau iausi stiprokai supainiotas — tokia jinai ia dora, skaisti ir kilni! Tiesa, ta moteris turi nuopeln savo tautai, bet man pa iam teko išgyventi šitok nemalon ir

sukre iant patyrim : Lietuvi rašytoj draugij , išverst Lie-
tuvos rašytoj s jung , jau tvark nerinktas, bet Maskvos emi-
sar sost keltas Petras Cvirka. vien tos S jungos nari susi-
rinkim aš buvau pakviestas pakalb ti kolegoms apie operinio
libreto form ir technik . Pradžioje buvo aptariami kažkokie
«b gamieji reikalai», kuri metu, nuo savo k d s pakilusi, Sofija
Kymantait - iurlionien tiesiai ir atvirai išpažino, kad ji eil
met 'm nesin mis aukomis r musi Mopr , t.y., t nelegali orga-
nizacij , kuri ard Lietuvos nepriklausomo gyvenimo pamatus.
Toki cinišk išpažint išgird s, jei tokie nutikimai b t galimi,
t pa i minut b iau su visa k de nugarm j s Vailokai io nam
r s ...

Po kurio laiko, sutik s kan. Mykol Vaitk , prisiminiau jo
nutapyt p. Sofijos paveiksl , papasakojau jam tai, k savo ausi-
mis iš jos l p buvau išgird s. Kan. Mykolas, toki naujien
patyr s, regimai nustebo, su atsid jimu mane pažvelg ir tar :
« Argi iš tikro taip gal jo b ti ? Argi p. iurlionien buvo tokia
veidmainiška ir negarbinga ? Dieve mano, kokie silpni žmon s
mes esame ». Taigi, tik tokia nepikta, gal net su užuojautos prie-
skoniui, buvo kan. Vaitkaus reakcija ! Galvoju, tai padeda su-
prasti ir pateisinti kai kuriuos jo atsiminim «silpnumus ».

Poetas kan. Myk. Vaitkus, kaip darbšti bit , daug pasidarbavo
ir vertim srityje. lietuvi kalb jis yra išvert s gaus pluošt
svetim autori lyrikos, tris operinius libretus, kelet stambi
religinio bei meditacinio pob džio veikal , vis pirma skiriam
dvasiški sieloms skaidrinti, išvert jis ir šv. Augustino *Išpažini-
mus*. J vertimas gimt j kalb , berods, ir laikytinas kan. Vait-
kaus vertimini darb virš ne, nesgi tai veikalas, kuris išlaik
amži egzaminus, kurio tekst subtilumai tikrai n ra minkšta
duona vert jui, kuris neabejotinai ir m s vertim bibliotek pra-
turtino. Kiek prisimenu, kai tik šv. Augustino *Išpažinimai* pasi-
rod knygyn vitrinose, veikalo žinovai ir kritikai tar , kad ver-
timo darbas atliktas kruopš iai, r pestingai ir dailiai.

Kan. Mykolas Vaitkus yra šakotas, didelis, gausiom žied
spalvom apsireng s medis. Aš ia anaip tol ne visus jo darbus pa-
min jau. Ir min jau daugiau ar mažiau lakoniškom fraz m. Mano
darbas tebuvo tik eulogija, o ne Poeto k rybos studija. Deja,
šviesaus, tauraus, humaniško poeto Mykolo Vaitkaus m s tarpe
jau neb ra, vyriausio žynio šventov je žiburiai užgeso. Atgul
jis Putnamo, Conn., lietuvai i vienuoli kapinaites gal ir netrum-
pam laikui, bet gal ir ne amžiam. Liko jo darbai, kelios dešimtys

knyg , liudijan i kan. Mykolo Vaitkaus žmogišk j nemirtin- gum . Reikia tik ti, reikia b ti tvirtiems savo tik jime, kad Viešpaties dienas ateis žmon s, kurie su priderama nuovoka ir pagarba jo darbus išnagrin s ir aptars ir, jeigu jau niekur kitur, tai nors Žemaitijos Gargžduose, jo niekad nepamirštoje gimtin je, Amžino grožio, šviesi krisl ir nušvitusi dulki Poetui pastatys patvar granito paminkl , jo darbus terps tarp t m s kult - ros lobi , kuri negali sunaikinti nei laikas, nei nuolat m s krašt užpuolan i barbar isterija, neapykanta ir grobuoniški k slai.

Jonas Aistis ir jo k ryba

Visa, kas negr žtamai pasitraukia — laikas ir žmon s — nusidažo ypatingomis spalvomis. Kai pamanau apie laik , man gaila jo, ir gaila ne d l to, kad jisai nebebr š, bet kad aš — j, rodos, nema iau. Kai prisimenu žmones — j j daugio jau n ra — jau iuosi kaltas, kad nemok jau j tinkamai pažinti ir ver- tinti... Jie stovi debesyse žvilgan iais šarvais, plev suojan iomis kapomis, ir moja, rodos, man ir sako : « Jonai, palik tas visas smulk- menas, tuos visus niekus, einame! » (Apie laik ir žmones, 7, 8, 40 psl.).

Taip, mirusi draug sugundytas (iš tikro — sunkios v žio ligos sunaikintas), iš jo an mistin B t ir poetas Jonas Aistis (1904-1973). Jis dabar, apsisiaut s ž rin ia dangiška mantija, ži ri iš didžiojo tolio mus su gailia šypsena, ži ri ir kalba : « Žais- kit, mano bi iuliai, kalb kit, j s gi tikrai dar nežinot, kas j s gyvenime yra amžina ir kas tik pradingstanti akimirka » ...

Aistis paliko mums domi , verting , gana intymi bei atvir pasisakym apie savo buvusias draugus. Štai tik viena pastraipa, kuria jis bando apib dinti poet Kaz Bink : « Visada gyvas, pil- nas taiklaus s mojo ir žaibin s orientacijos: prad k tik sakin , o jis j nuo pus s nukirs ir pabaigs. Mes visi trys kažkur kažkam pramov me. Tai sus dome ir nor jome sukerbti nauj strategem . Miškinis, krapštydamas pakauš , prad jo nuo preambul s ir šiais žodžiais : « Matai, Kazimierai, jei Dievas nori k nubausti, tai » ... «velnias jam pakiša pusbonk , » — pabaig Binkis. Aš nusijuo- kiau ir tariau, kad jis gim s dramaturgas. Binkis atšov : « Tavim, Jasiau, netikiu. Tu man pataikauji: an kart sakei — gim s

diplomatas, šiandien — gim s dramaturgas, ryt v l k nors išsi-galvosi »¹.

Kazys Binkis, kol buvo gyvas, vis laik bendravo su jaunimu, su atkylanciom jaun j rašytoj kartom. Toks jis tur b t vie-nintelis vyresni j tarpe anuomet ir tebuvo. Tod l nenuostabu, kad Jonas Aistis jam «pataikavo » — visi mes tada prie Binkio glaud m s ir steng m s jam tikti.

Ta iau to paties laiko draugai, sulip neperskiriam por kaip dvyiniai, buvo Antanas Miškinis ir Jonas Aistis. Štai k pastarasis pasakoja apie savo bi iul Antan : « Matydamas mane daug skaitant , nutar ir jis paskaityti: ' Ne, Jonai, taip negalima, turiu ir aš š t paskaityti, jau iu, kad mano eil sin reikia s dyti daugiau filosofijos '. Po poros dien parsineš filosofinio turinio knyg , brolio ar kieno kito rekomenduot , nusiav batus, išsi-ties lovut je : ' Bus ji man ia *na son griaduš ij* (priešmiegiui), Jonai '. Pasistat ant kr tin s atskleist knyg ir, n pirmo pusla-pio neperskait s, kietai užmigo ir prad jo knarkti. Ir taip kiek-vien kart , kai tik jis paimdavo skaityti knyg , bematant pra-d davo ' kruopas virti '. Jam por kart pasakiau : ' Tau, An-tanai, ši knyga — tikri miego vaistai: vos paimi rankosna ir nu-vysti'. Jis mano ironij labai nuoširdžiai atsakydavo: ' Nusil-lakstau per dien , ir mane miegas ima Aš j nuramindavau savo motinos išmintimi: ' K dirbi — vis kitam, o k pamiegi ar pa-tingi — sau ". Per ger pusmet jis tos knygos atskait iki 62 pusla-pio. Savas literat ros naujienas jis daug grei iau perskaitydavo ir daug daugiau, negu aš. Ir kai pagalvoju, iš to nebuvo jo poezijai skriaudos »².

Mano susitikimai su poetu Jonu Ais iu buvo gana gaus s, tik man neteko išgyventi toki intymi ir spalving istorij , kokias jis papasakojo apie savo draugus. Bet ir aš pam ginsiu duoti pluoš-tel atsiminim , skatinamas sitikinimo, kad tik keli asmen kr von sud ti « asmeniškumai» gali atkurti apytikr kito žmogaus išorin ir dvasin paveiksl .

Gal pati lemtis, gal geri žmon s taip mano biografij pa-tvark , kad ištisus penkerius metus aš buvau iškritis iš m s litera-t rinio gyvenimo, kuris tuomet stambiom puokšt m, tirštom spal-vom, viltinga sparta prad jo pražysti ir šviesti. Kai 1927 m. iškeliavau Italijon studijuoti, palikau beprasikalant vien kit jaun ir drov poezijos diegel , o kai po penkeri met gr žau Kaun , tai, neminint eil s kit pavardži , jau buvo aptariam ir

¹ *Apie laik ir žmones*, 33 psl.

² Ten pat, 61 psl.

apšnekami nemenko populiarumo susilauk trys poetai — Jonas Kossu-Aleksandravius, Bernardas Brazdžionis ir Antanas Miškinis. Man teko stipriai pasipurtyti, su atsid jimu naujoje aplinkoje pasidairyti, kad gal iau nors apgraibom susivokti, kur aš pats dabar esmi ...

Gal po vieneri, gal po dveji met, man jau namie pakankamai apšilus, poet Jon sutikau Palangoje bevasarojant. Mudu jau buvom pažstami, ne vien kart Kaune susitik Binkio jaunimo b ryje, bet toji pažintis dar nešild nei artimesniu ryšiu, nei draugyste. Tad, sutik s j giedri dien ant mari kranto, iš karto pakvie iau mane aplankyti, drauge papietauti, pušyn lio pavsyje atsiv dinti. Amžiaus riba tarp mudviej buvo sunkiai beži rima, tik aš per anksti buvau išb g s literat ros laukus, d l to Ais io karta mane traktavo kaip kažkok vyresn j puskarinink.

Poetas Jonas Kossu-Aleksandravius (taip jis tada vadinosi), kažkur pro mane žem n ži r damas, kvietim pri m be entuziazmo, lyg nenorom. Ta iau sutart valand aš pama iau j besukant Palangos naujakurio sodyb (tokia anuo metu ji ir buvo, toji sodyba). Stengiausi aš j gražiai vaišinti, bet jis mažai valg ir dar mažiau g r, stengiausi kalbinti, traukti vien ar kit tem, bet taip jau nelemtai atsitiko, kad vis popiet beveik tik aš vienas ir tekalb jau — Jonas buvo apsideng s kažkokiu neprakalamu šarvu.

Jis buvo mažo trapaus gio, kuklus, drovus, greit raustantis, regimai nekalbus, kaip man tada pasirod — išgyvenantis sunki ir skausming asmenin dram. Deja, man tos dramoms sl atsi mezg negreit — tik tuomet, kai perskai iau jo knyg Apie laik ir žmones. Pasirodo, 1934-1936 m. laikotarpyje Jonas labai skaudžiai išgyveno draugyst s l ž su Petru Juodeliu, kuris jo talento atsiskleidimui ir brandinimui tur jo reikšming poveik. Tai tokis anuomet ir susiklost man Ais io paveikslas: išorinio, to k ninio grožio prigimtis jam buvo šykš iai pašykšt jusi, tik iš jo aki šviet tauri, dora, jausminga ir ken ianti asmenyb.

Ar tada man pasisek mudviej santykius sušildyti ir bi iu lyst žiebt? Tur b t, šiek tiek pasisek, nes kiti susitikimai jau b davo jaukesni, šiltesni, draugiškesni, tik jau retai kada buvo intym s — tuose susitikimuose dalyvaudavo kuris nors mudviej bendras pažstamas ar draugas — Kazys Binkis, Antanas Rimydis ar Antanas Miškinis (o kartais ir visi kartu). Daug šil iau susiglaud m, kai abu atsid r me nesavanoriškoje emigracijoje.

Žmogus ta iau n ra tik viena pinigų ar auksinio medalio pus . Ilgainiui Jon Aist aš pažinau kaip visai kitokio b do vyr — kalb , s mojing , ger pasakotoj , erudit , miel rimtame pašnekesyje ir juokdaryboje, neb gant vienatv n iš bi iuli b rio, neatstumiant degtin s stiklo, anaipol nesidangstant tais šarvais, kuri aš nepaj giau pralaužti Palangoje. Tokiomis atsiv rimo valandomis jis b davo savim pasitikintis, dr siai reikšdavo savo nuomones, m gdavo pasakoti savo asmenišk išgyvenim istorijas, kurios kartais b davo graudžios, o kartais smagios ir juokingos. Ta iau tai nebuvo stebuklinga metamorfoz , kuri iš pagrind b t pakeitusi poeto Ais io b d . Ir v liausiomis dienomis atkildavo valand , kada jis nugrimzdavo t uždar vidin b sen , kuri aš pažinau Baltijos pakrant je.

Ir reikia tai paliudyti, nes tie du Ais io paveikslai buvo gyvi, patraukl s, nat ral s, jie kaitaliojosi m s akivaizdoje kaip šviesa ir tamsa, kaip du prieštaringi kontrastai. Toks Jonas buvo, toks jis iš jo ir amžinyb .

Poetas Jonas Aistis, be jokios abejon s, yra krikš ioniškosios kult ros rašytojas. Ta iau, jei nor tum me konkre iai aptarti jo pasaul ži r , berods, neb t lengvas dalykas. Lietuvoje, labai artimai draugaudamas su Petru Juodeliu, tur jusiu lemtingos takos jo k rybai, Kaziu Binkiu, Antanu Rimydžiu ir broliais Miškiniais (ypa pastaraisiais dviem), jis buvo laikomas artimu vidurio srovei, to meto pozicijai. Pavyzdžiui, kai kieno aiškinimai ar tarimai, kad Jono Ais io populiarioji balad *Karaliam šuo* yra jo opozicini nusiteikim apraiška, yra, netiesa. Pats autorius balad s atsiradim taip aiškina (kaip žinom, ji buvo parašyta takoje to sp džio, kur Poetas išgyveno, pamat s atentatinink nužudyto kap. Gudyno laidotuves): « Gaila man buvo aukos: su jo broliu mokiausi vienoje mokykloje, iš matymo pažinojau j pat ir jo t vus — visus šaunius lietuvius. Eil s ne jam buvo skirtos, bet karaliams ir tarnams... Kalbu ne kaip pilietis, kaip menininkas apie tuos laikus ir visai nuoširdžiai tvirtinu, kad man laisv s buvo gana...: man nieks tos balad s nedraud skelbti ir viešai skaityti »³.

Manding, Ais io balad apie *Karaliam sun* savo id ja, savo mintimi yra žymiai visuotinesnio pob džio k rinyš, spindintis pol kio skaidrumu ir paprastumu, anaipol tai ne opozicin aktualija. Gerai, kad pats autorius tuo klausimu mums paliko savo išpažinim .

V l atsigr žus Velionio pasaul ži r , labai trumpai gal b t

³ Ten pat, 71-72 psl.

galima j taip apib dinti: Dievo išpažinimas, lietuvi tautos meil , betarpin ir bes lygin jos laisv ir ... poezija.

Jonas Aistis, truput vaizdingiau tariant, pats savo talent persk l dvi dalis — jis buvo poetas, o taip pat kult rinis ir visuomeninis publicistas. Kaip poetas jis než r eili «iš gausyb s rago », daugiau sielojosi j forma ir menu, o ne knygos puslapi gausa. Štai jo lyrikos rinkiniai: *Eil raš iai* (1932), *Imago mortis* (1933), *Intymios giesm s* (1935), *Užges chimeros akys* (1937), *Poezija* (1940), *Be t vyn s brangios* (1942), *Nemuno ilgesys* (1947), *Pilnatis* (1948), *Sesuo buitis* (1951), *Kristaliniame karste* (1957), *Poezija* (1961, 412 psl. leidinys, apim s visus iki t met velionio sukurtus eil - raš ius).

Ais io raštai buvo pagerbti trim premijom: 1937 m. jis gavo Lietuvos Valstybin literat ros premij už lyrikos rinkin *Užges chimeros akys*, 1951 jam paskirta *Aidu* žurnalo premija už rinkin *Sesuo buitis*, 1954 m. jo atsiminim knyga *Apie laik ir žmones* laim jo V. Kr v s vardo premij .

Je i kada nors bus sudaryta Jono Ais io rašt bibliografija ir biobibliografija, jei pagal t darb nuorodas pavartysime senus leidinius — atrasime gana gaus kiek teigiam ir net liaupsinan i pasisakym apie jo poetin k ryb , rasime pa ius svarbiausius to meto dokumentus — objektyvius ir kartais gan žvalgius jo poetini darb aptarimus. Jis yra vienas t ret m s poet , gal tik su skaidriu žiburiu teatrاندam , kurio poezija aštrios ir niekinan ios kritikos dar nebuvo sulaukusi (išskyrus patriotik , iš kurios buvo bandyta pasišaiptyti).

Juozas Keliuotis 1938 m. *Naujojoje Romuvoje* apie Aist taip kalb jo : « J. Kossu-Aleksandravi ius iš karto iškilo ir pirmu savo eil raš i rinkiniu (1932) pasidar vienas geriausi m s poet . Tas jo nesulaik vietoje, neužmigd lauruose, bet tik paskatino toliau eiti rastuoju savo k rybos keliu. Ir štai per šešerius metus iš jo keturios jo lyrikos knygos. Visos jos vertingos, domios ir svarios. J eil raš iai pasižymi meistriška forma. Jie turi pavidal tyrosios poezijos, kuri nieko neskelbia, nieko nemokina ir niekuo negrasina, kuri spindi nuostabiu grožiu ».

Na, o Antanas Vai iulaitis netgi taip aiškina : «Iš dabarties rašytoj Jonas Aistis d l savo poezijos eleginio pob džio bei tikrumo, o taip pat tautos misijos s mon s yra visuotiniausiai savo tautie i priimtas... Ir taip Jono Ais io lyrika guli ne ' kristaliniame karste ', o savo gimim s širdyje »⁴.

⁴ A. Vai iulaitis, *Lietuvi literatura svetur*; 30 psl.

Pats Jonas Aistis, išpažindamas, kad jo k rybinis siekis buvo atvirumas, nuoširdumas, aiškumas ir paprastumas, apie savo rašt kritik štai k sako: ... «recenzentai kartojo tai, k jau dešimt kart apie mane buvo raš . Keista, net artimi draugai iš to bendro šablono neiš jo, nors jiems tuos dalykus pats aiškinau »⁵. Taigi, kaip atrodo, Aistis savo poezijos kritika, kuri niekad r s iai ir pikta neprasižiojo, nebuvo sužav tas, nes ji... ne žvelg b ding ir esmini jo k rybos bruož .

Vincas Mykolaitis-Putinas, kalb damas apie poezijos men aplamai, mums paliko šitoki min i : « Poetas, jeigu jis yra vertas to vardo, duodamas poezijos form , rasdamas menišk išraišk tegu ir intymiausiems, asmeniškiausiems savo išgyvenimams, tuo pa iu juos suvisuotina, padaro bendrai galiojan ius, sugestyvius, visiems domius, žodžiu, bendrai žmogiškus. Meniškoje lyrinio k rinio išraiškoje išdyla asmeniškumo žym s, o lieka tik jau iamas išgyvenimo stiprumas, ypatinga dvasin šilima, nuotaika, gyvybe plazd s prasmingas vaizdas. Iš to jau aišk ja ir visuomenin tokios lyrikos reikšm , kaip vienos iš žmoni bendravimo formos, kaip vienos socialin s jungties. Ši reikšm pasidarys dar supranta-mesn , kai prisiminsime, kad ir intymiausi poeto prityrimai bei išgyvenimai turi ir objektyvias priežastis, kurios v l gali b ti b dingos tam tikrai epochai arba tam tikram visuomen s sluoks-niui »⁶.

Nors tai yra bendras Putino žvilgsnis poezijos men , taiko-mas ne kuriam nors konkre iam poetui, jis ypa iai tinka Jono Ais io poetinei k rybai apib dinti bei suprasti. Vadinas, kaip tos nuomon s ia besikryžiuot , Ant. Vai ulaitis yra teisingas — Jonas Aistis savo tautoje iš tikro yra visuotiniausiai mylimas (nuo sav s prid iau — panašios meil s yra susilauk s ir poetas Bernardas Brazdžionis). Ir tur b t tik d l to, kad Ais io poetin k ryba, nors savo esminiais klodais ir labai asmeniška, jo su laiku ir žmoni nuotaikomis, yra nuoširdi, atvira, paprasta, neapkrauta galvos kiais ir m sl mis, tikrai meniška. Žinoma, t opinij l m dar ir ta aplinkyb , kad jis vis amži tur jo gana gaus b r tikt , ištikim gerb j ir draug , pats taip pat « nelipo kitiem ant api-var », kit darbus steng si žvelgti jautriai ir žmogiškai.

Dar maža teturime rašytoj , kurie pla iau, atviriau ir išsa-miau bandyt pašnek ti apie savo k rybin darb . Poetas Jonas Aistis ir ia išsiskyr iš kit tarpo — savo apybraiž knygoje jis

⁵ Aistis, *Apie laik ir žmones*, 204 psl.

⁶ V. Mykolaitis-Putinas, *Baitai*, VIII t., 356-357 psl.

paskelb rašin *Poesis et veritas* (Poezija ir tiesa) ⁷, tuo darbu visuomenei, ypa poezijos meno myl tojui, pla iai atverdamos duris savo laboratorij . Tame savo rašinyje velionis Poetas vaizdžiai pasakoja apie k rybinio darbo proces , apie kiekvienam rašytojui privalom erudicij , apie savo eili tematik , kuriuos šaltiniai es senelio ir t v pasakojimai, lietuvi liaudies b dingi ir vaizdingi posakiai, ypa iai gi nepamirštami gamtos vaizdai gimtajame krašte. Visa tai ir padar j poezijos k r ju.

Reikšminga ir domi, man regis, yra ši Ais io pasisakymo pastraipa : «poetas turi tobulai pažinti t kalb , kuria rašo, nes jis j turi kurti, ir ia buvo mano didžiausia nelaim , nes aš savo kalbos gerai nemoku, o argi galima sivaizduoti amatinink , kuris nenusimano apie rankius ir medžiag . R godavau ant kalbinink , kad mes vis neturime nei doros gramatikos, nei paken iamo žodyno, t dviej neatskiriam poeto draug » ⁸.

Teisyb , jei šios išpažinties autoriaus poetin k ryb kalbiniu poži riu lygintum me net su žymiai vyresnio ir dargi žemai io Mykolo Vaitkaus k ryba, nesunkiai pasteb tum me, kad Aistis daug dažniau naudojasi licentia poetica privilegijomis. Tai yra lyg ir paradoksas jo k ryboje. Gim s tame Lietuvos kampe (Aukštojoje Panemun je), kur žmon s kalba gana gryna, taisyklinga ir gerai kir iuojam žodži kalba, Aistis lyg ir b t nuslyd s nuo savo tarm s taisyklingumo žodži kir iavimo srityje. Žinoma nuslyd s tik viename kitame eil raštyje, vienoje kitoje eil raš io strofoje, ne taip jau be galo ir be krašto.

Ta iau, ar tai gal tum me vadinti kalbos nemok jimu ? Šiek tiek problem pažindamas, aš tar iau, kad bendrin s kalbos kir iavimo nepaisymas ano meto poezijoje buvo lyg ir mada, gal net užsikr timas kit silpnyb mis. Nekalbant apie tai, kad lietuvi kalbos kir io mokslas ir iki šiol teb ra per mažai tepažinta ir išieškota giria (tuose baruose daugiausia yra nuveik s dr. Pr. Skardžius), šiaip ar taip mes, jaunesnieji, mok m s iš vyresni j , m s žvilgsniai buvo smeigti ano meto poezijos žvaigždes, ypa Vinc Mykolait -Putin , Kaz Bink , Faust Kirš ir Bal Sruog . Išskyrus Putino pagirtin kir iavim , kiti trys buvo aukštai iai, savo k ryboje gausiai vartojo tarminius žodži kir ius, kalbininkus net blusininkais išvadino už kabin jim si prie j rašto kalbos. Toji mada, netgi tas išdidumas, negal jo neužkr sti ir jaunesni j daini .

Man tad ir lieka neaišku, už k Jonas Aistis taip skaudžiai

⁷ J. Aistis, Apie laik ir žmones, 185-217 psl.

⁸ Ten pat, 188 psl.

save nuplak . Lietuvi kalb jis mok jo, be klaid naudojosi jos formomis, jaut kalbos dvasi ir muzik , pažino ir jos žodyninio turto gaus , kurios vieno žmogaus galv tikrai ne manoma sutalpinti. Tiesa, kalbini varg anuo metu buvo nemaža, faktiškai tik tuomet prad ta bendrin kalb spar iau kurti, ugdyti ir švarinti, bet mažas b relis kalbinink prarasto laiko taip pat negal jo veikti, per por dešimtme i senas ir galias žaizdas užgydyti. Tad min ta Ais io «išpažintis », kaip man regis, t ra tik Poeto pasisakymo maniera ar poza.

Jono Ais io poetin k ryba, kaip jau tarta, kontroversij iki šiol dar niekad nebuvo suk lusi, tame sode audros nesiaut jo, medži nelauž , sodo savininko širdies nevirkd . Toks pat teigimas b t kontroversija, jei mes j taikytum me Ais io kult rinei ir visuomeninei publicistikai, kai kuriems jo pasisakymams bei apybraižoms.

Šioje rašto srityje velionis Poetas mums yra palik s tris knygas, kuri ir vardus prisiminkime: *Dievai ir sm tkeliai* (1935), *Apie laik ir žmones* (1954), *Milfordo gatv s elegijos* (? 1968). ia ir yra tie jo darbai, plius dar gausus pluoštas periodikoje pabirusi straipsni , kurie visuotinio tautos pripažinimo nelaim jo.

Tiesa, apybraižose *Apie laik ir žmones* jis yra nutap s itin gražius ir spalvingus savo artimiausi ir mylimiausi žmoni portretus (Kazys Binkis, Petras Juodelis, Antanas Miškinis, Jurgis Savickis). T apybraiž doryb — autoriaus atvirumas, net ir savo mylim žmoni silpnybi ia jis pudruotus vystyklus nevysto, o tai m suose, deja, dar n ra prasta ir priimta.

Bet prisiminkim nors vien kit atvej , išsiliejus susikirtimus ir prieštaringas nuomones, nubangavusias aštrok gin bangomis. Pirmasis Jono Ais io aštrus susikirtimas, tesulauk s tik mažo kiekio užtar j ir pritar j , buvo jo gin as su prof. J. Balikoniu. Byla viešum iškilo d l Jono nelaimingos pavard s. Mat, buvo laikas, kada Poetas band save kildinti iš kažkurio ten totori chano gimin s (man rodosi, kad t gand apie jo chanišk kilm sugalvojo Ais io artimi draugai), tod l, eidamas žmones su pirm ja poezijos knyga, ir pasivadino Kossu-Aleksandraviium (gim tik Aleksandravi ium).

K ir besakyt, tai skamb jo gana egzotiškai! Ta iau prof. J. Balikonis, besir pindamas lietuvi kalbos švara ir tiesa, iš tos griozdiškos pavard s pasišaip : girdi, koks ten Kossu, kalvio vaikas, tai kuosa ! Gal tai ir nebuvo elegantiška pastaba, bet ir jaunas poetas vyresniam profesoriui atsikirto nemažiau slidžia «elegancija », beaiškindamas Bal ikonio pavard s kilm . Be to, prie savo

aiškinimo Jonas priker g dar ir tok šmaikšt pasigyrim : pavard s priesag « Kossu » sudaro pirmosios vard raid s penki mergin , kurias jisai myl jo ... Berods, nedera abejoti, maždaug 30-ties met vyrui savo rinkinyje tur ti penkias merginas gal yra ir gana apiuopiama prabanga, kuria galima net ir viešai pasigirti! Ta iau, kiek aš tas Jono «s kmes » paž stu, nelengva jam buvo mylim mergin rinkinius sudarin ti. Šiame buvimo krante jis nebuvo perdaug dr sus ir veiklus, berods, yra išgyven s daug daugiau nes kmi , negu laim s akimirk .

Lemtinga moteris Jono Ais io gyvenime buvo Aldona Grauskaite , dramatiškomis aplinkyb mis pokario metais tapusi jo žmona. Galima tarti, tai yra Beatri s ir Dant s Alighieri išgyvenim spalvinga replika, atkilusi šiaur s krašt , Lietuv . Aldona buvo giliai ir aistringai simyl jusi Ais io poezij , asmeniškai jo nepažindama. Gi Jonas, prieš kelion Pranc zijon, buvo su ja prasilenk s Daukanto gatv je, Kaune, ir nuo tos dienos nepaj g s jos pamiršti. Tuoj po II pasaulinio karo jie vienas kit surado, Aldona išvyko Paryžiun ir ten už Jono ištek jo. Manding, šioje istorijoje ir slypi «Kossu » penki raidži prasm ir tiesa, o gin e su prof. Bal ikoniu ištartas pasigyrimas tebuvo tik ironiškas ir linksmas jauno poeto š ktel jimas.

domu tai, kad šioje byloje yra vienas ypa iai b dingas dalykas, atskleidžiantis m s Poeto b d : pasirodo, jis buvo labai jautrus bei kritiškas ir sau pa iam. Nepaisydamas, kad dar neseniai prof. Bal ikoniui prieštaravo, netrukus jis pasivadino Kuosa-Aleksandriškiu, o jau Amerikoje 1952 m. sipilietino tik kaip Jonas Aistis. Argi nepagirtina žmogaus dvasia, kuri paj gia savo klaidoje ne šalti ? Mane stebina, kartais tiesiog žeidžia tie m s tautie iai, kurie iki šiol nesugeba nusikratyti atneštini ir griozdišk pavalk , t vergo pan i , kuriuos mums užkor svetimi lietuvišk pavardži darkytojai. Rašto žmon s pirmieji tur t pajusti sugadint pavardži prast skon , bet, deja, nemažas b rys rašytoj dar vis teb ra « sentikiai » : « evi iai », « inskai » ir « auskai ». Jonas Aistis ia yra šviesi ir tauri išimtis.

Milfordo gatv s elegijose, kalb damas apie l lius, prisitaik lius ir pataik nus, kurie tu tuojau puol ruso okupanto gl b , Jonas Aistis mini ir prof. Stepon Kolupail , kaip l l , komunistini leidini redaktori ir agitatori , stato j vien gret su Liudu Gira ⁹. Neteko perdaug nustepti, kai veikiai prieš šitokias *Elegij* autoriaus reveliacijas spaudoje iškilo protestai.

⁹ J. Aistis, *Milfordo gatv s elegijas*, 117 psl.

Iš tikro, tuo metu, kai Lietuv užgriuvo žiaur s vykiai, Aistis gyveno Pranc zijoje, savo akimis t vyki nemat , tad ir kai kurie jo sprendimai apie t dien žmones yra tikrai neatsarg s. Prof. Step. Kolupaila, tarptautinio garso mokslininkas, jei ir tur jo k nors veikti, tai prieš jo akis tebuvo tik vienas tikslas — kuo nors ir kaip nors pad ti savo kraštui ir jo žmon ms. Profesorius joku atveju negretintinas su nusigiedojusiu *Dul-dul-d de-Isautorium*.^{10 11}.

Kontroversiška yra Jono Ais io paži ra, paskelbta tose paiose *Elegijose*, ir apie dabartinius literat ros talentus Lietuvoje. Girdi, « 1940-1968 met laiko tarpas nedav dar nei Cvirkos, nei N ries lygio rašytojo »^u. Atvirkš iai, ne tik dav , bet ir dribtel jo ! Rus aneksuotoje Lietuvoje, be ten likusios vyresni j rašytoj kartos, jau kuris laikas reiškiasi gausus b rys literat ros talent , n ra taip lengva net j atrank padaryti, tad sumin siu tik vien kit : Janina Degutyt , Judita Vai i nait , Ramut Sku ait , Justinas Marcinkevi ius, Eduardas Mieželaitis, Algimantas Baltakis, Alfonsas Maldonis, Sigitas Geda, Marcelijus Martinaitis, Jonas Strielk nas, Antanas Drilinga, Juozas Nekrošius, Mykolas Sluckis, Jonas Avyžius, Jonas Mikeliniskas, Alfonsas Biečiauskas, Pranas Treinys, Kazys Saja, Vytautas Petkevi ius, Vytautas Bubnys ir kiti.

Ta iau ten, kur Jonas Aistis kalba apie k rybinio darbo s lygas ir galimas to darbo kryptis šio meto Lietuvoje, jo samprotavimai yra konstruktyv s, dom s, vertingi.

Bene pati didžiausia kontroversija, ne vienam šurpu nuried jusi per nugar , buvo Jono Ais io taigojimai (paskelbti, berods, *Draugo* kult riniame priede), k tur tum me veikti, kai Lietuva bus išlaisvinta. Ten jis mirties bausm ištar visiems aneksuoto krašto lietuviams pareigonims, pradedant virš n mis, baigiant kol kio pirmininku. Atsimenu, net man, negreit pasipiktinim puolan iam žemai iui, tas Jono bausmingumas suk l spie i klausim : argi maža m s tautos sunaikino lenkai, argi ne jie nulauž amžius klest jusi lietuvi tautos virš n ? Ar maža m s gimini išžud vokie iai, ar maža cariniai ir komunistiniai rusai ? Jei vis auk kaulus paj gtum me surasti ir atkasti — j b t milijonai ! Argi lemtis dar b t mums užd jusi pareig ir savo tarpe naikintis ? !

Aistis neb t buv s Aistis — gana greitai jis pajuto, kad jo

¹⁰ Ši nuomon faktais paremia dr. J. Gimbut o ir J. V. Danio rašyta ir redaguota monografija *Kolupaila*, Chicaga 1974, 461 psl.

¹¹ J. Aistis, *Milfordo gatv s elegijos* 189 psl.

š vis — neapdairi pompastika, tad min t nuomon prad jo švelninti, bet, jei neklystu, visiškai jos atšaukti nesp jo.

Mano išmanymu, Jono Ais io *Milfordo gatv s elegijos* — tai giesm Lietuvai, tai m s šios dienos r pes iai. Tose knygose yra daug domi min i , samprotavim , tik jimo ir vilties, taigojim , mokym ir pamokym . Tai veikalas, kuris iš karto tur jo pelnyti m s politik ir veik j d mes , nors viena kita jo pastraipa gal t b ti m slinga.

Pacituosiu nors por pastraip li , kuri pirmoji — apie partizan kovas Lietuvoje : « Manau, kad labai ilgai neteks laukti, kai mes tur sime apypilnius skai ius iš partizaninio karo ir atsparos. Pavar ius por leidin li , kurie turi pretenzij dokumentacij , pritrenk sp dis, kad auk grynai rusiškomis pavard mis labai nedaug... Žinote, jei reik jo paaukoti devyniasdešimt aštuonis lietuvius, kad krist pora rus , tai rezultatai daugiau negu skurd s, tai bais s rezultatai. ia taisykl gali b ti tiktai viena : b kime ne taup s, o šykšt s, kai reikalas lie ia lietuvišk krauj . Tauta esm je n ra kas kita, kaip tiktai tautie iai; kai j nebus, ir tautos nebus »¹².

Ir štai Ais io žvilgsnis rytoj : «Mano mano tautos istorija yra sp jimas, kad ji, kaip kiškis, turi ir miegot atsimerkusi, turi ir miege b ti pasiruošusi išganingam šuoliui. Vargas jai, jei ji, at jus likiminei valandai, bus užsimerkusi ir jei, vyki pažadintai, reik s akis krapštyti ir galvoti, kas ia aplinkui dedasi»¹³.

Žinoma, tai ne filosofo bylojimas, tai tik lyriko jausminga kalba. Ta iau tos kalbos mintys toli siekia, pla ius tautos gyvenimo barus apr pia, likiminius podirvius smelkiasi. Argi tai b t beprasmiiai žodžiai, ne pavojaus trimito liepsnojimai ? Atvirai šnekant, aš bijau, kad toji kalba nebus išgirsta ir suprasta, kaip jau ne vien kart m s tautos istorijoj yra atsitik (pavyzdžiui, kai nebuvo išgirstas kan. Mikalojaus Daukšos šauksmas XVI-XVII a. s - vartoje), nes, bent tuo tarpu, n ra net mažiausio ženkle, kad Jono Ais io *Elegijos* vienu ar kitu b du atsiliept m s gyvenime ir m s veikimuose. Iš tikro gi, jeigu mes tikime jo poezija, der t patik ti ir jo *Elegij* mintimis, kuri daugumai nestinga tyro patriotinio r pes io ir jausmo, nestinga ir gilaus sijautimo lie tuvi tautos amžin sias problemas.

Jono Ais io publicistika, m ginusi apr pti lietuvi tautos kul t rinio ir visuomeninio darbo pla ius laukus, jos istorijos vingius ir lemt , taip pat yra asmeniška, kaip ir jo poezija. Toje publi-

¹² Ten pat, 67-58 psl.

¹³ Ten pat, 169 psl.

cistikoje, surinktoje vien kr v , be abejon s, rasim ir autoriaus prieštaravim sau pa iam. Savaime aišku, visa tai yra medžiaga atskirai studijai.

Prab gomis stabtel jome prie Jono Ais io kaip žmogaus, poeto ir publicisto. Ta iau, gyvendamas šiame prieštaravim , neramum ir nužmog jim amžiuje, jis dar buvo Lietuvos Žem s banko tarnautojas, studentas, aukštuosius mokslus baig s Pranc zijoje, dirb s pranc z archyvuose, profesoriav s Marianapolio kolegijoje, gyvenim baig s kaip bibliotekininkas Washingtone, D.C. Neabejoju, kad sutarsim, jog t «amat » virš n je stovi p o e t a s Jonas Aistis.

Kai 1973.VI.13 jis mir , su jautriu sigiliniu bei dalyko pažinimu, taikliai ir prasmingai velionio poetin k ryb savo *Raudoje* aptar Bronys Raila : « Tokiais žiogeli menueto šokiais, iobreliai ir pieni verkimais, radastom šiurenaniu v jeliu, padrikusiu r ku vakarais, pamirštom Lorelei pasakom, skausming meiliai ir chrizantem alsavimais, sielvartais ir sopuliais, stabiom tylom, graudziais šil ošimais, legendom ir padavimais, ar net karališko šuns, « geriausio iš šun », šermenimis, — tokiais jautriais, kai kada patetiškais, diminutyviškais, paiais subtiliausiais motyvais bei vaizdžiais Aistis pirmas m s literat roj surado asmenišką poezijos estetines gelmes, ligi tol neb tas m s lyrikoje, nelengvai pasiekiamas, dar sunkiau pralenkiamas, jeigu išvis kam tatai pavykt . Ir stabiausia, kad tos visos trapios voratinklio gijos, mieži varpos, berž raudojimai, gerv s, iobreliai, žiogeliai, žibut s ir purienos, tasai heiniškas *Ich weiss nicht, was soll es bedeuten*, ar tas tolumoje pajustas geliantis gimtin s ilgesys, pranc ziškasis *Mal du pays*; jam yra be galo svarb s, labai reikšmingi, labai dideli dalykai. Tokie svarb s ir tokie dideli, kad ir mes, prašalai iai, neatsispiriam poetui, pradedam žav tis ir su juo kartu tik ti.

Kas bus daugiau tyrin j s ir suvok s žodin s k rybos prigimt ir kriterijus, pagal kuriuos literat ros k riniai nusipelno laim išlikti ilgiau ar amžinai, toks be ilg gin sutiks, jog intymioji Ais io poezija, išgr sta labai savitu stiliumi, rafinuotos formos ir gražios kalbos talentu, ilgai stov s už var kietesni ir ner dyjančiu jo k rybos paminklu. Neži rint, kiek t višk s veid « keist jos priešai ir laikai», jokios cenz ros neužsmaugs jos ir t vyn je. Jis ten bus daugelio žinomas ... kaip stabus meistras».

Paž r s vien kit žiupsn daugiau ar mažiau spalvot akmen li , pam gin s iš t akmen li sud lioti mozaikin Jono Ais io portret , gal perdaug ir nesuklysiu tardamas : jis buvo didis m s

tautos dainius, dr sus, žvalgus, erudicija spindintis, nors gal ir ne kiekvienu atveju atsargus, m s tautini ir kult rini problem k l jas publicistas, šaunus žmogus, taurus lietuvis.

Tegu poeto Jono Ais io vardas ir darbai amžius gyvena lietuvi tautos meil je ir garb je!

St asys Sant var as

FOOTPRINTS OF POETS PASSED AWAY

by

Stasys Santvaras

(Summary)

Maironis (1862-1932), the poet of the Lithuanian national reawakening, in a way forms the watershed between older and modern Lithuanian letters. Two writers of the post-Maironis generation are Mykolas Vaitkus (1883-1973) and Jonas Aistis (1904-1973); both died recently, in the same year: Vaitkus in Providence, R. I., and Aistis in Washington, D.C.

The essay at hand is in the nature of a eulogy, celebrating the two deceased writers as persons and as creators, highlighting some of the more characteristic features of their personality and creativity.

Vaitkus is shown to have been a man of exceptional industriousness, his temperament and style being those of an aristocrat. His verse represents an efflorescence of estheticism in Lithuanian literature. He is also important as a playwright, whose *Žvaigždės duktė* (Daughter of the Star) won the top prize in a Lithuanian State Drama Theater competition. Among his prose works, the Biblical novel *Tvanas* (The Deluge), which has been translated into English, is his outstanding achievement. Vaitkus himself has translated a number of works into Lithuanian, including St. Augustine's *Confessions*. Popular are his memoirs, published in nine volumes by Nida Press in London and containing a wealth of material, of value for an understanding of Lithuanian social and cultural history. He was awarded the Annual Lithuanian Writers' Association Prize for 1968 for these memoirs. In general, the author of this essay holds that the work of Mykolas Vaitkus is highly significant as regards the growth of Lithuanian literature.

Jonas Aistis is a child of independent Lithuania, a laureate of its coveted State Prize in literature, who crowned his formal education with a Ph. D. in linguistics earned in France. When Soviet Russia annexed Lithuania (1940), he remained in the West, arriving in the United States in 1946.

Jonas Aistis was a colorful personality, a man of contrasting moods, a great poetic talent. Besides his own creative output, he was responsible for editing anthologies of verse, works of deceased authors, and

songs of Lithuanian freedom fighters from the period of 1944 to 1952. In the view of critic Antanas Vaiciulaitis, Jonas Aistis was at one time his countrymen's most beloved poet. His poems are distinguished by lyricism, sorrowfulness, purity of personal experience, subtlety, simplicity, and elegance of form.

Dr. Jonas Aistis also asserted himself as an essayist on cultural and social topics. His work in this genre is represented by three book-length volumes and a host of articles in the periodical press. The present writer observes that Aistis' essays are replete with controversy and contradiction. But they must be seen for what they are — supremely personal in no less intense a way than his poetry. In them Aistis raises a variety of Lithuanian cultural, social, and existential problems. Here again his pen glistens with erudition, deep immersion into the object of discussion, and a fine style.